

CZU: 376.1-056.36(478+498)

[https://doi.org/10.59295/sum5\(165\)2023_17](https://doi.org/10.59295/sum5(165)2023_17)

INCLUZIUNEA ELEVILOR CU TSA ÎN CLASELE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL DE MASĂ

*Mihaela TOMA**Universitatea de Stat din Moldova*

În acest articol sunt abordate provocările pe care le reclamă incluziunea elevilor cu tulburări din spectrul autist, dar și cu alte tipuri de dizabilități, cât și procesul de incluziune în general, în cadrul claselor din învățământul de masă, alături de ceilalți colegi tipici, atât din punct de vedere teoretic, cât și exemple praxiologice concrete, pentru a contribui la favorizarea acestui proces și convertirea instituției de învățământ într-o școală incluzivă.

Se expun aspecte conceptuale din România și Republica Moldova în ceea ce privește colaborarea eficientă dintre cadrele didactice și alte persoane specializate implicate în procesul incluziunii, în ceea ce privește adaptarea curriculară și oferirea de sprijin suplimentar în funcție de necesitățile copiilor, crearea și menținerea unui parteneriat activ cu părinți-elevii cu dizabilități și școală, precum și depistarea și aplicarea unui set de soluții optime de facilitare a acestui proces, care vor contribui la incluziunea acestora în instituțiile din învățământul de masă.

Cuvinte-cheie: *incluziune, elevi cu autism, dizabilități, învățământ general.*

THE INCLUSION OF STUDENTS WITH DISORDERS FROM THE AUTISM SPECTRUM IN THE CLASSES OF MASS EDUCATION

In this article, the challenges posed by the inclusion of students with autism spectrum disorders, but also with other types of disabilities, as well as the inclusion process in general, in mainstream education classes, alongside other typical colleagues, both from a theoretical point of view, as well as concrete praxeological examples, in order to contribute to the favoring of this process and the conversion of the educational institution into an inclusive school.

Conceptual aspects from Romania and the Republic of Moldova are presented in terms of effective collaboration between teachers and other specialized people involved in the inclusion process, in terms of curriculum adaptation and offering additional support depending on the needs of children, creating and maintaining an active partnership with the parents-students with disabilities and the school, as well as identifying and applying a set of optimal solutions to facilitate this process, which will contribute to their inclusion in mainstream education institutions.

Keywords: *inclusion, students with autism, disabilities, general education.*

Incluziunea elevilor cu dizabilități în clasele din învățământul general este un fenomen din ce în ce mai analizat în literatura de specialitate. Prin aderarea școlii la promovarea procesului de incluziune atât prin intermediul documentelor oficiale ale instituției de învățământ, cât și prin practicarea educației incluzive la clasele unde vor fi incluși și elevii cu tulburări din spectrul autist sau alte tipuri de dizabilități, acest proces va deveni din ce în ce mai facil. Este necesar să se adopte o politică eficientă a educației incluzive în instituțiile de învățământ, la nivelul întregii școli să fie aceleași aspirații și să tindă spre aceleași practici, care pot fi abordate de către tot personalul școlii, prin identificarea nevoilor elevilor cu cerințe educaționale din școală, pentru stabilirea demersurilor viitoare, în vederea asigurării ajutorului suplimentar adecvat, servicii specializate de tip incluziv, implicarea și informarea părinților în legătură cu acțiunile ulterioare demarate și aplicate în școală copilului cu cerințe educaționale speciale, pentru dezvoltarea educației incluzive, toate acestea contribuind la transformarea instituțiilor din învățământul de masă în școli incluzive.

La nivelul școlii, este necesară o informare din partea conducerii și personalului școlii despre copiii cu autism care vor școlarizați în școala respectivă, pentru elevii tipici și părinții acestora, despre caracteristicile individuale de specificitate, modul în care se poate comunica cu el, maniera de abordare din punct de vedere educațional.

În cadrul activităților instructiv-educative, în clasele unde sunt incluși și elevii cu TSA, cadrele didactice trebuie să creeze un climat educațional favorabil învățării, dar în special ca o particularitate a acestor elevi,

asigurarea unui confort psihoemoțional în mediul școlar, pentru a resimți sentimentul de securitate și protecție și a se simți în siguranță în grupul de apartenență, alături de colectivul clasei [1, p. 39].

În timpul activităților educaționale, elevii cu TSA pot avea probleme de cooperare și pot manifesta comportamente inadecvate specifice acestora, cum ar fi: să sară dintr-un loc în altul, să se deplaseze prin sala de clasă, să desfășoare acte de agresivitate față de profesori sau asupra colegilor de clasă, pot avea o atenție selectivă, se pot concentra pe detalii neesențiale, în vederea auto-stimulării personale.

Elevul cu TSA poate întâmpina dificultăți în înțelegerea vorbirii și îndeplinirea sarcinilor date sau ale cerințelor explicate sau în ceea ce privește limbajul expresiv există probleme, pot conduce la îngreunarea procesului de învățare.

Elevul cu TSA poate înregistra probleme grave în ceea ce privește interacțiunea socială, în crearea și menținerea unei conversații, le poate provoca stres, deoarece nu recunosc sentimentele, emoțiile interlocutorului și nu sunt capabili să își arate afecțiunea [4, p. 18,22].

Aceste dificultăți asociate autismului pot fi considerate provocări pentru instituția din învățământul de masă, în cadrul procesului de incluziune al elevilor cu TSA.

Interacțiunea dintre elevii cu TSA și elevii tipici, la nivelul clasei reclamă implicarea tuturor elevilor de către cadrul didactic în jocuri și exerciții incluzive, în vederea ajutării elevilor tipici să înțeleagă comportamentele, stările copiilor cu TSA, dar și pentru maximizarea gradului de conștientizare asupra percepției copiilor cu TSA, dezvoltarea sentimentelor de acceptare, toleranță, sprijin reciproc, față de aceștia.

Jocurile senzoriale le pot provoca anumite stări de disconfort copiilor cu TSA, dacă intervin situații imprevizibile, spre exemplu, dacă vor fi nevoiți să-și folosească simțurile tactil și gustativ pentru atingerea și gustarea unor obiecte cu textură și consistență variate [1, p. 35].

Elevii și adolescenții cu TSA au nevoie majoră de favorizarea creării de relații interumane, de socializare, de interacțiune cu alte persoane, de a intra în contact direct cu aceștia, de a iniția și de a fi antrenați în conversații pe anumite teme, cu explicații suplimentare, adaptate nivelului lor de înțelegere.

La un copil cu TSA, în primul rând trebuie identificate abilitățile de care dispune, deoarece ele pot constitui un avantaj în stabilirea unor strategii de succes în mediul educațional. Abilitățile descoperite ar putea fi de tip vizual, abilitatea de a înțelege și de a reține concepte concrete, memorarea detaliilor sau a datelor ce pot fi învățate pe de rost, pot avea o memorie de lungă durată, abilități în domeniul IT și tehnologiei, favorizând dezvoltarea educației digitale [4, p. 16].

De obicei, copiii cu TSA manifestă un comportament de renunțare în finalizarea unor sarcini, de retragere din anumite situații care pot fi percepute de către ei ca fiind incomode, contactul vizual pe parcursul unui dialog este inexistent de cele mai multe ori, iar în momentele în care există este dificil de păstrat cu ei, gestică și mimica sunt minime.

O serie de comportamente specifice elevului cu autism sunt: optează mai mult să se joace de unul singur, nu prezintă interes pentru jocurile altor copii; există momente în care nu reacționează atunci când este strigat pe nume și nu răspunde; întâmpină bariere în exprimarea emoțiilor personale și le înțelege cu greu pe cele ale persoanelor din jur, de multe ori nu este empatic, are momente în care repetă aceleași cuvinte sau nu vorbește deloc, care pot fi însoțite de anumite stereotipii (flutură mâinile, leagănă corpul, merge în cerc, în vârful degetelor), stări de agitație, neliniște sau râs incontrollabil, hiperactivitate, diminuarea nivelului de atenție în timpul unei activități educaționale, impulsivitate, comportamente de autoagresiune sau asupra altor persoane, episoade de furie excesivă, reacții exagerate la stimuli senzoriali, poate fi inexistentă sau într-o măsură mică capacitatea de a imita, poate întâmpina dificultăți în generalizarea cunoștințelor și abilităților însușite anterior, acesta nu le poate transmite în anumite situații, pot interveni lipsa inițiativei și dependența de prompt (ajutor), în cadrul instituției de învățământ poate fi profesorul de sprijin sau facilitatorul, iar acesta riscând să devină în totalitate dependent de această persoană [1, p. 21, 33].

De asemenea, pot exista anumite tulburări din punct de vedere afectiv, de somn sau în ceea ce privește alimentația, poate manifesta comportamente negative neadecvate în cazul în care li se schimbă rutina zilnică, se poate observa opunerea la anumite schimbări, la atingerea lui prin surprindere, poate reacționa prin respingere persoanei respective sau atingerea, mutarea unor obiecte personale, se remarcă o neliniște, dorința de evadare din acel spațiu, precum și în momentul în care este supus unor stimuli vizuali sau auditivi puternici [1, p. 25, 33].

Aceste tipuri de comportamente pot fi înlăturate sau diminuate la copilul cu TSA, în cazul în care se ține cont de următoarele sugestii metodologice: excluderea sau minimalizarea elementelor care pot provoca aceste comportamente indezirabile ce țin de anumiți stimuli la care este hipersensibil acesta, observarea de comportamente pozitive în rândul altor colegi de către copilul cu TSA, în scopul de a le învăța și aplica și el, crearea unor circumstanțe în care copilul cu TSA să fie antrenat în cadrul unor interacțiuni sociale reale, alături de colegii sau cadrele didactice din clasă sau școală [1, p. 23].

În vederea favorizării instruirii și incluziunii elevilor cu TSA în învățământul de masă, pot fi aplicate cu succes un set de materiale adaptate, alături de metode incluzive, de către specialiști din cadrul școlii. În principal, este necesară utilizarea unor instrumente de diagnosticare, cum ar fi: ADOS- care conține o serie de activități care pot fi realizate cu un copil, ce sunt adaptate în funcție de gradul dezvoltării generale, cât și a vârstei cronologice; ADIR- acest instrument se folosește pentru părintele copilului, în vederea completării lui, deoarece este format dintr-o sută de întrebări, iar vârsta copilului poate fi peste doi ani, astfel, el nu înțelege informațiile transmise și necesită prezența unui adult; CARS- prin intermediul acestei scale putem evalua și examina mișcările corpului uman, nivelul de adaptare la nou, în cazul în care intervin unele schimbări, conexiuni la nivel social, dezvoltarea limbajului și comunicarea orală a copilului autist;

De aceea, o condiție importantă este satisfacerea nevoii de formare continuă a cadrelor didactice la nivelul instituției din învățământul de masă, în domeniul educației incluzive a elevilor cu tulburări din spectrul autist, care se decid că vor utiliza achizițiile teoretice și practice în practica educațională de tip incluziv și vor integra elevi cu TSA la clasele lor, iar pe parcursul perfecționării își vor însuși metode incluzive de lucru, maniera de a adapta sarcinile de lucru, modul în care se poate comunica cu elevul autist, modalitățile prin care cadrul didactic poate să îi implice în activități comune pe toți elevii din clasă, încurajarea formării relațiilor de prietenie și participarea la jocuri comune dintre elevii tipici și cei cu tulburări din spectrul autist [3, p. 23].

În continuare, vor fi prezentate o serie de exemple praxiologice dobândite în cadrul perfecționării personale la nivel european, care pot fi desfășurate cu elevii cu TSA activități de terapie ABA, de către cadrele didactice de la clasă, în colaborare cu alți specialiști din școală, dar și cu terapeuți din mediul extrașcolar, care sunt implicați în procesul incluziunii acestora. Aceste activități sunt menite identificării unuia sau mai multor comportamente indezirabile (negative), observarea și stabilirea unui plan de intervenție, monitorizarea evoluției elevului cu TSA, continuarea intervenției corecționale. Foarte important este să fie identificat corect comportamentul, ce trebuie schimbat, corectat sau scontat, prin adăugarea sau înlăturarea de stimuli, prin aplicarea de recompensă sau întărire pozitivă sau negativă, precum și situațiile în care poate fi practică și pedeapsa pozitivă sau negativă, pentru analiza creșterii, apoi a descreșterii intensității comportamentului vizat, în vederea verificării măsurii în care este eficient acest instrument de intervenție.

Se mai poate utiliza un instrument pentru a înregistra frecvența, durata și intensitatea comportamentului negativ al elevului cu TSA, într-o anumită perioadă de timp, în mai multe sesiuni, în anumite intervale de timp, ce pot fi repetate în anumite zile prestabilite, cu scopul de a urmări acel comportament.

Scala de monitorizare ABC este un instrument care poate fi eficient în aplicarea lui pentru un elev cu TSA, în vederea identificării motivelor manifestării unui anumit tip de comportament negativ, care pot fi în scopul de a atrage atenția, de a evita anumite situații incomode, pentru obținerea unui obiect sau a unui bun sau pentru auto-stimularea sa. Prin intermediul acestei scale, se pot descoperi antecedentele, ce s-a întâmplat înainte de manifestarea comportamentului respectiv, comportamentul în sine, în ce acțiuni constă în mod concret, dar contează și consecința acestuia, ce produce după manifestarea lui. În urma centralizării rezultatelor obținute la instrumentele aplicate anterior elevului cu TSA, se va întocmi un plan de suport comportamental, ce face referire la comportamentul identificat, motivația acestuia, antecedentele, fixarea unor strategii proactive și reactive, însoțit de strategii de predare adecvate, cum ar fi: modelarea comportamentală, învățarea în mediul natural, aplicarea unei grile de auto-monitorizare și încheierea unor contracte comportamentale cu prinții elevilor cu TSA.

Modul în care pot fi gestionate emoțiile unui copil cu autism, deoarece uneori pot fi dificile, deoarece ei par copleșiți de starea emoțională, în anumite momente de înaltă intensitate, sunt prezente autostimulările. Acestea au scopul de a-și regla singur starea emoțională și corporală și contribuie la formarea stării de bine în propriul corp. De asemenea, pot dobândi funcția de recompensare negativă care le permite scăparea și

evitarea dintr-o anumită situație dezagreabilă, care îi poate provoca stres, iar în acest caz se poate aplica drept metodă conceperea unui plan de acțiune, în vederea remedierii acestei situații, prin înlăturarea recompensei negative, scăparea de sarcină, copilul este canalizat spre rezolvarea sarcinii [1, p. 27].

De aceea, pentru copilul cu TSA este extrem de importantă formarea relațiilor interumane, facilitarea participării la training social, pentru a-și dezvolta abilitățile de înțelegere a interlocutorului, ce implică sentimente, interese, fixarea unor strategii de comportare adecvată în relațiile sociale [1, p.41].

Colaborarea dintre actorii educaționali implicați în procesul de incluziune al unui elev cu tulburări din spectrul autist în clasele din învățământul de masă, este esențială, în oferirea unei educații adecvate, centrată pe copil, în raport cu nevoile acestuia și garantarea sprijinului suplimentar corespunzător de care are nevoie acesta.

Profesorul de sprijin este un pion principal în desfășurarea, participarea și susținerea elevilor cu tulburări din spectrul autist, dar și cu alte tipuri de dizabilități în procesul lor de incluziune în cadrul școlii, prin oferirea de servicii de sprijin pentru dezvoltarea limbajului și a vorbirii, ce țin de terapia logopedică, desfășurarea de activități de terapie ocupațională sau matematică [2, p. 27].

De asemenea, aceștia vor elabora și implementa în echipă, cu alte cadre didactice, planul individualizat și programe complexe instructiv-corecționale personalizate pentru fiecare copil cu cerințe educaționale speciale din școală, vor discuta cu aceștia și vor stabili de comun acord obiectivele propuse în cadrul acestora.

Un rol deosebit de important îl are și colaborarea cu părinții copiilor implicați în acest proces. În cadrul parteneriatului școală-elevi-părinți sunt necesare nu doar întâlniri periodice cu elevii, ci și cu părinții elevilor cu tulburări din spectrul autist sau chiar împreună cu copiii lor, pentru a discuta diverse aspecte legate de procesul de incluziune aflat în derulare, pentru a le oferi și ei ajutorul necesar acestor elevi cu cerințe educaționale speciale. Întrucât se pot identifica părinți ai unor copii cu TSA care se confruntă cu același tip de probleme, cu aprobarea lor, se pot organiza întâlniri au ședințe de grup, pentru a discuta împreună și a le rezolva.

Totodată, aceste întâlniri sunt organizate cu scopul de a le fi transmise informații cu privire la evoluția școlară a copiilor cu TSA, dar și pentru a le fi furnizate informații personale din partea părinților, rezultatele obținute prin continuarea activităților și în timpul liber, anumite schimbări pozitive sau negative pe care le observă la propriul copil, în vederea revizuirii și îmbunătățirii periodice a programelor adaptate individualizate aplicate, precum și monitorizarea progresului obținut în anumite domenii.

De asemenea, în acest proces complex vor fi implicați și părinții elevilor tipici, alături de care sunt școlarizați elevii cu dizabilități, în vederea sensibilizării, informării și schimbării atitudinilor față de incluziunea elevilor cu cerințe educaționale în învățământul de masă.

Referințe:

1. CARILON, S., GURZUN, O., IEGER, C. *Incluziunea educațională a copiilor cu tulburări din spectrul autist*, Chișinău: Tipografia Centrală, 2017, p. 21, 23, 25, 27, 33, 35, 39, 41. ISBN 978-9975-53-951-9.
2. CERNEI, A. *Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții- Materialele Conferinței științifico-practice internaționale*, ediția V. Bălți: Tipografia Centrală, 2019, 27 p. ISBN 978-9975-3302-8-2.
3. NEMȚANU, C., GHERGUȚ, A. *Psihopedagogie specială-Ghid practic pentru învățământul deschis la distanță*, Iași: Polirom, 2000, 23 p. ISBN:973-683-391-7.
4. TINTIUC, T. *Managementul incluziunii în școală*, Chișinău: Moldinclud, 2011, p. 16, 18, 22. ISBN 978-9975-55-831-5.

Date despre autor:

Mihaela TOMA, doctorand, Școala Doctorală Științe Sociale și ale Educației, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: tmihaela86@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-9912-6089

Prezentat la 15.03.2023